

УДК 613(075.2)

О.Юрченко

здобувач ДВНЗ

«Університет менеджменту освіти»

НАПН України,

учитель початкових класів

Конотопської СШ №3

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОСТОРІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. Автором статті проаналізовано сутність поняття «самозбереження» як складової і початкової ланки здоров'язбереження учнів у цілому, виявлено суперечність між «необхідністю підвищення самозбережувальної культури учасників навчального процесу» та «готовністю вчителів до процесу впровадження технологій самозбереження», в статті виявлено та описано педагогічні умови формування навичок самозбереження серед учасників навчально-виховного процесу в початковій школі.

Ключові слова: самозбереження, початкова школа, комп'ютерний супровід, кольоротерапія, фізкультхфілінки, школа здоров'я.

О. Юрченко

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ВНЕДРЕНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ САМОЗБЕРЕЖЕНИЯ В УЧЕБНОМ ПРОСТРАНСТВЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация. Автором статьи проведён анализ сути понятия «самозбережение» как звена здоровьязбережения учащихся в целом, определено противоречие между «необходимостью повышения самозберегающей культурой участников учебного процесса» и

«готовностью учителей к процессу внедрения технологий самозбережения», в статье определены и описаны педагогические условия формирования навыков самозбережения среди участников учебно-воспитательного процесса в начальной школе».

***Ключевые слова:** самозбережение, начальная школа, компьютерное сопровождение, цветотерапия, физкультминутки, школа здоровья.*

O. Yurchenko

**TEACHING CONDITIONS SAMOZBEREZHENIYA
INTRODUCTION OF TECHNOLOGI INTO LEARNING SPACES
PRIMARY SCHOOL**

***Abstract.** Journalist held analiz essence of the concept «samozberezhenie» as a link zdorovyazberezheniya students generally defined contradiction between the «need to improve the culture samozberigayuschey participants of the educational process» and «willingness of teachers to the process of technology adoption samozberezheniya» article identifies and describes the pedagogical conditions of formation of skills samozberezheniya members of the educational process in elementary school.*

***Keywords:** samozberezhenie, primary school, computer support, color therapy, school health.*

Постановка проблеми. В умовах істотних перетворень в соціальній, політичній, економічній і духовній сферах суспільного життя основним завданням є створення життєздатної системи освіти, її демократизація та гуманізація. Це, у свою чергу, має на меті забезпечення для кожного громадянина можливостей постійного духовного самовдосконалення, творчої самореалізації, задоволення інтелектуально-культурних потреб особистості.

Державною національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття), Державним стандартом початкової загальної освіти (2011 р.) визначені

основні шляхи відродження національної системи навчання, серед яких пріоритетного значення набувають: постійне духовне самовдосконалення, творча самореалізація, задоволення інтелектуально-культурних потреб особистості, підвищення професіоналізму педагогічних кадрів, формування здатності вчителів динамічно реагувати на запити громадського життя, забезпечення оволодіння ними передовими освітніми технологіями, які сприяють всебічному розвитку особистості школяра.

Однак, сьогодні важливо зазначити, що нова якість освіти, яка забезпечила б розвиток сучасного суспільства, може бути досягнута лише при створенні певних умов організації такого навчально-виховного процесу, який не зашкодить здоров'ю дітей та молоді і буде спрямований на збереження, зміцнення, формування здоров'я учасників навчально-виховного процесу. А це вимагає від педагогів застосування своєрідних підходів в освіті і виховання на основі здоров'язбереження. У цьому контексті формування відповідального ставлення до власного життя та здоров'я у зростаючого покоління – одне з головних напрямів роботи вчителя, зокрема вчителя молодших класів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діалектика розвитку освіти підтверджує надання науковцями значної уваги різним аспектам проблеми впровадження організаційно діяльнісних педагогічних технологій задля формування особистісних якостей у процесі формування здоров'я та здорового способу життя, розвитку та становлення особистості. Основою успіху розв'язання зазначеної проблеми є готовність учителя до створення для цього сприятливих умов.¹

Так, обґрунтуванню психолого-педагогічних засад професійної підготовки вчителя присвячені праці І. Зязюна, Г. Костюка, В. Котирло, Е. Мілеряна, І. Ніколенка, В. Сухомлинського та ін. Підготовці вчителя до

---

¹ Ващенко О. Готовність учителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі / Ващенко О., Свириденко С. // Здоров'я та фізична культура. – 2006. – № 8. – С. 1-6.

формування творчої особистості учня й організації творчої співпраці вчителя та учня в процесі навчально-пізнавальної діяльності, використанню основних положень теорії вдосконалення професійної компетентності вчителів під час курсової перепідготовки та в інтеркурсивний період, наданню практичних рекомендацій щодо організації самоосвіти вчителів присвячені дослідження Н. Бібік, Н. Буринської, М. Вашуленка, Н. Ничкало, В. Оржехівської, С. Сисоєвої та ін.

Теоретико-методологічні засади питань збереження здоров'я відображені в працях А. Здравомислова, І. Смирнова, Л. Сущенко та ін.; психологічні, моральні особливості виховання особистості – К. Абульханова-Славська, І. Беха, Л. Божович, Ю. Кікнадзе, О. Кононко, Н. Максимова, Р. Пасічняк та ін.; формування здорового способу життя з позицій медицини – М. Амосова, Н. Артамонова, А. Леонтєва, Ю. Лісіцина, Р. Мотилянської, В. Язловецького та ін. Формуванню здорового способу життя засобами фізичного виховання присвятили свої праці В. Ареф'єв, О. Артюшенко, Г. Власюк, А. Дубогай, М. Зубалій, Д. Касенок, І. Панін, Р. Раєвський, А. Рибковський та ін.

Педагогічні технології організації навчально-пізнавальної діяльності знайшли відображення в працях Б. Блума, Д. Брунера, Л. Концевої, А. Нісімчука, В. Оконя, В. Онищука, О. Падалки, О. Пехоти, О. Савченко, О. Шпака, О. Ярошенко.

Зазначимо, що втілення технологій самозбереження в шкільний простір передбачено Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про охорону дитинства», Державними програмами: «Діти України», «Репродуктивне здоров'я», «Профілактика злочинності», «Здоров'я нації», «Патріотичне виховання населення, формування здорового способу життя, розвитку духовності та зміцнення моральних засад суспільства», Конвенцією ООН про права дитини.

Проте, аналіз наукової літератури з проблеми дослідження показав, що на даному етапі питання щодо визначення та обґрунтування педагогічних умов впровадження технологій самозбереження в навчально-виховний процес початкової школи не було предметом спеціального дослідження. У зв'язку з цим, виникає об'єктивна потреба в підвищенні ефективності підготовки вчителів до формування самозберезувальних навичок у молодших школярів через суттєві зміни в організації та здійсненні міської методичної роботи з питань самозбереження суб'єктів освітньої діяльності.

Отже, з'являється протиріччя між недостатнім опрацюванням зазначеної проблеми в теоретичному й методичному аспектах та об'єктивною потребою педагогічної практики в її розв'язанні, яке й зумовило вибір теми статті.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні педагогічних умов впровадження технологій самозбереження в навчально-виховний процес початкової школи.

Об'єкт: процес впровадження технологій самозбереження в навчально-виховний простір школи.

Предмет: педагогічні умови впровадження технологій самозбереження в навчально-виховний простір школи.

Основні завдання:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження «Педагогічні умови впровадження технологій самозбереження в навчальному просторі початкової школи».

2. Дослідити стан здоров'я учнів і вчителів початкової школи.

3. Визначити педагогічні умови формування навичок самозбереження у молодших школярів.

3.1. Описати впровадження в роботу з молодшими учнями комп'ютерного супроводу уроків основ здоров'я.

3.2. Визначити особливості фізкультхвилинок та ігрової педагогічної діяльності як одних із засобів впровадження технологій самозбереження.

4. Зробити висновки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що оздоровлення в школі починається з впровадження самозбережувальної педагогіки. В її основі – технології, які вводять усіх учасників навчально-виховного процесу в соціально-освітній простір без шкоди здоров'ю, підвищуючи мотивацію на його формування, збереження, зміцнення, відновлення й передачу наступним поколінням. За визначенням академічного тлумачного словника української мови, самозбереження – це прагнення зберегти своє життя, зберегти себе від загибелі². Одночасно, технологія чітко визначає умови і процедури, за допомогою яких можна досягти наперед визначеного результату. При цьому вона детально описує кожний етап проходження, визначає що і як слід робити, щоб кожен учитель, застосувавши її, гарантовано досягав конкретного результату навчання³.

Таким чином, сутність самозбережувальних технологій постає в комплексній оцінці умов виховання і навчання, які дозволяють зберігати наявний стан учнів, формувати більш високий рівень їхнього здоров'я, навичок здорового способу життя, здійснювати моніторинг показників індивідуального розвитку, прогнозувати можливі зміни здоров'я і проводити відповідні психолого-педагогічні, корегувальні, реабілітаційні заходи з метою забезпечення успішності навчальної діяльності та її мінімальної фізіологічної «вартості», поліпшення якості життя суб'єктів освітнього

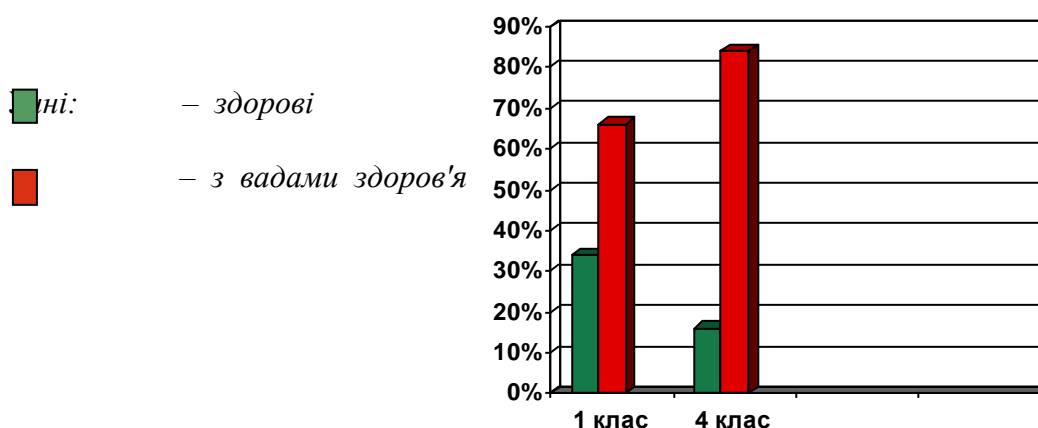
---

² Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.

³ Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: Навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – К. : Кондор, 2007. – 656 с.

середовища. Отже, погоджуємося з Л. Горяною, що провідною метою технології самозбереження є виховання бажання бути здоровим⁴.

Актуальність упровадження технологій самозбереження в простір початкової освіти підтверджуємо результатами проведеного нами контролю стану здоров'я молодших школярів.

Рис. 1. Результати аналізу листів здоров'я учнів 4-А класу Конотопської спеціалізованої школи I-III ступенів №3 в період з 2009 по 2013 р.р.

Аналіз листів здоров'я учнів початкових класів Конотопської спеціалізованої школи I-III ступенів №3 довів необхідність негайного втручання вчителів у формування самозбережувальних навичок в учнів та їх родин: серед першокласників 66% учнів входять до підготовчої та спеціальної груп; серед випускників початкової школи – (4-і класи) – вже 84% учнів підготовчої та спеціальної груп. В учнів початкових класів поширені хвороби ендокринної системи, порушення постави, погіршення зору, порушення кишково-шлункового тракту, захворювання дихальних шляхів.

Зазначимо, що учительство як професійна група, також відзначається низькими показниками фізичного та психічного здоров'я. Це пояснюється

---

⁴ Горяна Л.Г. Особливості впровадження здоров'язбережувальних технологій у шкільний екологічний простір: методичні рекомендації / Л.Г. Горяна // Науково-методичний посібник – К. : БТОВ «Вітас ЛТД», 2012. – 80 с.

тим, що праця педагога відноситься до розряду складних, стресогенних, найбільш напружених у психологічному плані, таких, що вимагають від людини великих резервів самовладання й саморегуляції. Саме в учителів дуже високий ризик психічних і соматичних реакцій на напружені ситуації на роботі. На даний час у Міжнародній класифікації хвороб навіть виявлено окремий стан – «професійний стрес». Один із наслідків тривалого професійного стресу – синдром емоційного згорання, як стан фізичного, емоційного і розумового виснаження фахівця⁵. З огляду на це, серед учителів початкових класів проведено анкетування, одним із ключових питань якого є: «Чи вдається вам зняти напруження після робочого дня і яким чином?» Серед 27 опитуваних: одній особі допомагає спілкування в родинному колі, одній – домашні тварини, а решта намагається подолати втому самотужки, що не завжди має позитивний результат.

Таким чином, на основі проведеного анкетування та аналізу зроблено висновок, що тенденція погіршення здоров'я набирає загрозливого темпу й вимагає змін у системі роботи початкової школи. Вважаємо, що починати зміни необхідно з педагогів, оскільки вчитель – зразок для учнів. Його зовнішній вигляд, постава, розмова, ставлення до оточуючих – найважливіший та найдієвіший спосіб навчити дитину жити в гармонії з суспільством та собою.

Дотримуємося думки, що здійснення інтелектуального розвитку в процесі індивідуалізації впровадження навичок самозбереження в простір початкової школи вимагає від учителя постійного вдосконалення професійної компетентності, підвищення науково-методичного рівня й

---

⁵ Мешко Г.М. Формування компетентності здоров'язбереження у майбутніх педагогів / Г.М. Мешко // Професійні компетенції та компетентності вчителя. (Матеріали регіонального науково-практичного семінару). – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім.В.Гнатюка, 2006. – С. 17-21.

можлива тільки за умови глибокого знання психології і методології педагогічної діяльності⁶.

На допомогу вчителю початкових класів нами розроблено комп'ютерний супровід проведення уроків з курсу «Основи здоров'я». У процесі проведеного нами дослідження, використання комп'ютерного супроводу спрямовувалося на індивідуалізацію навчання, на таку організацію пізнавальної діяльності, коли в процесі вибору способів, темпу навчання враховуються індивідуальні риси учнів, рівень готовності до навчання. Саме використання мультимедіа дозволяє зробити урок більш сучасним, цікавим, змістовним, результативним. Комп'ютерний супровід реалізується через мультимедійні презентації. Нами запропоновано систему мультимедійних презентацій до уроків основ здоров'я в початкових класах. Виховний компонент комп'ютерної моделі з упровадження технологій самозбереження враховує пріоритетні напрями: розвиток індивідуальних здібностей, забезпечення умов їх реалізації; розвиток особистісних якостей; формування культури здоров'я, любові до рідної країни, до родини, стійких навичок здорового та безпечного способу життя.

Зазначимо, що слайди не повинні бути занадто яскравими, перевантаженими анімацією, не повинні містити забагато текстового матеріалу, мають бути легкими для сприйняття. У підборі кольорової гами в презентаціях ми враховували і використовували основи кольоротерапії. Зазначимо, що сьогодні стало нормою для зняття напруження та покращення сприйняття навчального матеріалу використовувати кольоротерапію. Сучасній науці вже добре відомо, що вплив кольору може викликати в людини як фізіологічний, так і психологічний ефект. Саме цю обставину нами враховано у педагогічній практиці. Ще з найдавніших часів людству було відомо, що червоний колір збуджує, зелений заспокоює, чорний

---

⁶ Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання / 2-ге видання, доповн., переробл. / О.Я. Савченко. – К. : Богданова А.М., 2009. – 226 с.

пригнічує, а жовтий створює гарний настрій. Наприклад, в оформленні класної кімнати використовуються кольори, що викликають позитивні емоції.

Кольоротерапія відіграє певну роль й у творчості учнів. Творчий розвиток дитини – допомога у вихованні здорового покоління. У малюнках, поробках дитина має можливість виразити свої почуття, своє ставлення до оточуючого світу. Творчість допомагає зняти напруження, підвищує самооцінку учня. Малюнок дитини може допомогти учителеві пізнати психологію учня. Пропонуємо дітям намалювати свій настрій, враження від уроку, пори року тощо. Малюнки, які отримуємо, є багатомовними. Спостерігаємо, якщо учень використовує темні кольори – така дитина потребує уваги та підтримки з боку дорослих. Якщо малюнок зафарбовується нерівномірно, наближено до штрихування – це також ознака підвищеної тривожності учня.

Значним потенціалом для формування навичок збереження здоров'я є фізкультхвилинки. Мета їх проведення – дати змогу учням відпочити. Форми проведення бувають різноманітними: рухи під віршований супровід, елементи танцю з музичним супроводом, гімнастика для пальців рук, вправи для очей та для формування правильної постави. Не менш цікавими та результативними для відпочинку дітей є хвилинки релаксації. Створюємо на декілька хвилин відповідні умови в класі. Спокійна музика, голос учителя звучить мелодійно та ніжно. На останніх секундах вправи добираємо слова та інтонацію, які бадьорять, приводять дитину до робочого стану. З новими силами учні приступають до роботи на уроці.

Види ігрової педагогічної діяльності також знайшли місце в комп'ютерному супроводі уроків. Пам'ятаємо, що для дітей молодшого шкільного віку провідною діяльністю залишається гра. Хоча під час навчання в школі змінюється її характер. Гра використовується для допомоги дитині, для урізноманітнення завдань та зацікавленості учнів у навчанні. Рухливі

ігри використовуємо під час уроків фізичного виховання для розвитку спритності, швидкості, сили м'язів, формування в молодших школярів дисциплінованості.

Не забуваємо про рольові ігри: інсценування, відтворення сценаріїв виховних заходів. Наш досвід доводить, що такі форми роботи дають можливість учням розкрити себе, розширюють їх інтереси, вчать спілкуватися. Адже, спілкування пронизує все життя людини. Удома, у школі, на вулиці, у магазині, кінотеатрі, бібліотеці, поїзді – скрізь, де б людина не перебувала, вона спілкується.

Інтелектуальні ігри сьогодні поширені серед педагогів та учнів. Вони сприяють розвитку пам'яті, уваги, уяви, мислення. На нашу думку, необхідно використовувати такі ігри як під час уроків, так і під час позакласних заходів.

Для стимулювання пізнавальної активності учнів, вміння діяти в незвичайних ситуаціях, використовувати власний досвід, на нашу думку, доцільним є проведення нестандартних уроків. Казкові герої, що бувають «присутніми» на уроках, стимулюють учнів до навчання. Важливо зацікавити дитину. Іноді казковий герой може стати позитивним прикладом для учня. Цей зразок завжди впливовіший, ніж проста інформація з підручника. На уроках необхідно працювати із загадками, скоромовками, прислів'ями, ребусами.

Невід'ємною частиною залишаються бесіди та інструктажі з техніки безпеки. Уроки фізичного виховання, трудового навчання, екскурсії завжди починаються з них. Через такий вид роботи іде формування соціальної складової здоров'я. Ми глибоко переконані, що учні повинні вміти керувати собою, розв'язувати життєві конфлікти, контактувати з людьми в соціумі, протистояти негативному впливу оточення, оцінювати власні вчинки щодо інших, поважати думку інших, виконувати правила спілкування та ввічливості, поведінки в різних ситуаціях, дотримуватися безпечної поведінки щодо ВІЛ/СНІДу та інших небезпечних хвороб, додержуватися правил безпечної поведінки в різних видах діяльності.

Узагальнюючи вище сказане, зазначимо, що учителю потрібен гнучкий підхід до визначення цілей, структури уроків, відбору методів і прийомів організації навчальної діяльності молодших школярів. Тому на допомогу вчителю початкових класів, який залучає молодших школярів до формування самозбережувальних навичок, виховує особистість, здатну сприймати найкраще й найцінніше, що виробило людство протягом століть, Міжнародною академією культури безпеки, екології та здоров'я був розроблений Всеукраїнський методичний проект «Формування самозбережувальної компетентності школярів на уроках в початковій школі». Результатом нашої участі в цьому проекті стало створення методичних посібників «Технології здоров'яформування», «Упровадження технологій самозбереження під час викладання курсу «Основи здоров'я» та «Технології самозбереження у просторі початкової школи». У місті Конотопі нами було створено інформаційну школу здоров'я. У рамках реалізації проекту вийшли посібники «Уміння бути здоровим» та «Навчаючи-виховуємо».

У посібниках подано розгорнуті розробки уроків початкової ланки з елементами екологічного та самозбережувального виховання; методичні рекомендації для вчителів, щодо організації робочого процесу з умінням зберегти здоров'я; методичні рекомендації для батьків щодо організації дозвілля дітей та вміння зняти напругу після уроків.

Висновки. На основі власних спостережень, співбесід, аналізу активності учнів у позашкільній діяльності робимо висновок, що визначені умови сприяли формуванню навичок самозбереження та розвитку дітей. Підкреслимо, що у дітей виявлено стійке бажання бути здоровими. Так, аналіз відвідування учнями школи в осінньо-зимовий період (спостереження за листопад-грудень місяці 2009-2013 р.р.) показав, що у цілому з 1 до 4 класу спостерігається зниження рівня захворюваності учнів.

Подальшу свою роботу вбачаємо: в забезпеченні наступності між початковою та основною школами у розв'язанні зазначеної проблеми; у

створенні умов для гармонійного розвитку особистості; створенні єдиного інформаційного простору, спрямованого на формування в дітей свідомого ставлення до власного здоров'я, у пошуку нових підходів до розвитку навичок самозбереження у молодших школярів.